

ALS BLIND EN VERDOOFD

WONEN: DE VOORGEKOOKTE OPLOSSINGEN VOORBIJ?

Het blijft me intrigeren: de plattegronden van nieuwbouwwoningen, van naoorlogs tot nu, bieden weinig verrassingen. Waar je ook komt, het ruimteprogramma en zelfs de indeling zijn te voorspellen. Alleen het aantal vertrekken varieert naar rijkdom of status van de bewoners. Het KeuzeWonen en dergelijke initiatieven hebben daar weinig aan veranderd. Over het 'wonen' blijken we niet werkelijk na te denken. En dat terwijl de woning de meest persoonlijke ruimte is, *onze plek, thuis*.

2016

Essay | De Architect

Krijn de Koning: Werk voor het Kiscalli museum, Budapest 2008

Wonen is zo gewoon dat we er nauwelijks bij stil staan. 'Woning' en 'thuis' hebben voor ons nagenoeg dezelfde betekenis. Beide zijn alledaags en vanzelfsprekend, en we denken precies te weten wat we eronder verstaan. De Franse schrijver Georges Perec zocht juist naar de elementaire betekenis achter het gewone. Hij vond het alledaagse niet vanzelfsprekend. Zijn boek *Espèces d'espaces*, in het Nederlands *Ruimten Rondom*, is een amusante, uitputtende en bij vlaggen vertwijfelde, zoektocht naar de betekenis van heel gewone ruimten: het bed, de kamer en het appartement. 'Want wat we alledaagsheid noemen is niet vanzelfsprekend maar ondoorzichtig: een soort van blindheid, een soort verdooving', scheef hij in *Ruimten Rondom*. Om toch door te dringen tot het alledaagse, bevraagde Perec ruimte op een persoonlijke, associatieve manier.

De flaneur Ook de filosoof Walter Benjamin was geïnteresseerd in het vanzelfsprekende. 'Verstrooid' noemde hij onze terloopse en vaak half-bewuste aandacht voor alledaagse handelingen, dingen en ruimten. Daarbij merkte hij op dat juist het alledaagse cruciaal is voor ons leven; zonder deze dingen zouden we immers niet kunnen bestaan. Verstrooidheid heeft voor Benjamin daarom een uiterst positieve betekenis: zo beleven we het vanzelfsprekende. In deze samenhang sprak hij ook over de bouwkunst: we bewegen ons verstrooid-vanzelfsprekend in ontworpen ruimten.

Bijzonder is dat Benjamin tijdens zijn hele en veel te korte leven door de ruimten van de stad flaneerde en over zijn observaties van het alledaagse schreef – die juist zo bijzonder waren dat ze ons vandaag nog fascineren.

Verder lezen? Perec, P., *Ruimten rondom* (1974), Parijs (2008) Amsterdam. Boomkens, R., *Walter Benjamin. Profeet van het internettijdperk*. In: De Groene Amsterdammer 15-8-2008. – In 1940 werd Benjamin, net 48 jaar oud, aan de Frans-Spaanse grens op de vlucht voor de nazi's opgepakt. Hij vreesde uitlevering aan Duitsland en pleegde zelfmoord.

Het vanzelfsprekende bevragen, dus. Het begint met de taal. Thuis is de 'woning waar je woont', definieert de *online* dictionaire woorden.org.¹ Dit lijkt een vreemde taalkundige verdubbeling. Maar hiermee zeggen de lemma-schrijvers dat de brug waaronder je woont geen thuis is. Hetzelfde geldt volgens deze definitie ook voor het verblijven in een hotel. Dit laatste werd in ieder geval door Jean-Paul Sartre en Simone de Beauvoir anders opgevat. Zij waren jarenlang thuis in eenvoudige hotelkamers, ieder zijn eigen vertrek, trouwens, en vaak ook nog op verschillende verdiepingen. En dat had niets met armoede te maken. Wel met onafhankelijkheid. De Beauvoir had geen zin in het huishouden; ze vond dat ze belangrijker werk te doen had.

1 Website
woorden.org;
geraadpleegd
16-8-2016.

'Thuis' is dus niet *per se* een woning, het is de plek waar je te *huus*, te *huse*² bent. Het kan de eigen kamer zijn, als opgroeïend kind, de plek waar je stiekem thee en likeur drinkt met je beste vriend en huilt onder de deken. Als studente in Berlijn woonde ik vele jaren samen met een vriendin. We hadden elk een kamer, deelden de keuken, maar een douche hadden we niet, laat staan een badkamer. De keukentafel was het emotionele centrum: *zu Hause*. En die keuken had niet eens verwarming.

2 Middelnederlands,
etymologiebank.nl;
geraadpleegd
16-8-2016.

De woorden en de dingen Waar komen de woorden voor onderdelen van huizen, zoals 'kamer', 'keuken' of 'meubel', eigenlijk vandaan? Maarten Jan Hoekstra schreef een intrigerende geschiedenis van het *Wonen in woorden door de eeuwen heen*. De Romeinen bedachten – en benoemden – onderverdeelde binnenruimten: *camerae*. Ook de *cucina* werd een aparte ruimte en niet meer onderdeel van de ene houten of lemen hal-ruimte die daarvoor het onderkomen vormde. Een meubel was 'mobiel', beweeglijk, en werd daadwerkelijk van huis tot huis of van kamer tot kamer verplaatst. Cultuurhistoricus Herman Belien kiest een andere invalshoek: hij omschrijft de invloed van 'beschaving' op de ontwikkeling van ruimten. Denk bijvoorbeeld aan het ontstaan van de 'gang' om de leefsfere van familie en personeel te ontkoppelen. Dienstboden hoorden effectief, maar toch onzichtbaar, te werken.

Verder lezen? Hoekstra, M.J., *Huis, tuin en keuken. Wonen in woorden door de eeuwen heen* (2009) Amsterdam. Belien, H., *Huis, tuin en keuken* (2000) Amsterdam / Antwerpen.

Voor projectontwikkelaars is het bekende het enige voorstelbare. Als we hen mogen geloven, is het rijtjeshuis het ultieme thuis, zo perfect dat zelfs de *hipster* erin wil wonen en er 'hoogstens nog iets op detailniveau aan te verbeteren' valt, citeert journalist Bernard Hulsman Friso de Zeeuw in een NRC artikel.³ Bij verschijnen van het artikel was De Zeeuw directeur Nieuwe Markten bij gebiedsontwikkelaar BPD, het voormalige Bouwfonds. De uitspraak is symptomatisch. Nu de economie weer op lijkt te krabbelen én huizen dringend nodig blijken te zijn, valt de projectontwikkeling in herhaling. Letterlijk, stramien na stramien, en figuurlijk, alsof er niets anders bestaat. De Zeeuw is trouwens sinds tien jaar Praktijkhoogleraar Gebiedsontwikkeling aan de TU Delft,⁴ mede verantwoordelijk voor het opleiden van de volgende generatie bouwkundigen. Het is te hopen dat de jonge mensen over meer fantasie beschikken.

3 Hulsman, B. Zelfs
de hipster wil een rij-
tjeshuis, *NRC Next*
19-1-2016.

4 Zie:
<http://www.friso.dezeeuw.nl/tu-delft>;
geraadpleegd
16-8-2016.

Thuis kun je alleen of met meerderen zijn. In de eenduidige wereld van de rijtjeshuis-projectontwikkeling ben je met meerderen en voer je alle activiteiten netjes in de bijbehorende kamers uit. In de slaapkamer op de bovenverdieping slaap je of ben je met je geliefde, het kind speelt in de kinderkamer, in de badkamer verzamel je cosmetica, de berging is altijd te klein, en als je geen tweede kind hebt, richt je een werkkamer in voor je ordners. Beneden is de hal voor je jassen, de wc voor je bezoekers, koken doe je in de keuken en in de woonkamer... Ik moet eerlijk toegeven dat ik er nog steeds niet achter ben gekomen, waarvoor een woonkamer dient. Wij hebben thuis geen televisie en geen salontafel. Onze gasten ontvangen we in de keuken. In onze grootste kamer, want dat is hét standaard kenmerk van de woonkamer, werken we on- en offline, slapen van tijd tot tijd onze vrienden en staan onze boeken. Het is een werk-gasten-bibliotheek, die via een diagonale verbinding een visuele eenheid met de keuken vormt. Welke dan weer vaak mijn kantoor is. Zó zou het moeten zijn: variabel te gebruiken vertrekken.

Krijn de Koning: Werk voor Demisch Danant, New York 2010

⁵ <http://www.naalkompas.nl/bevolking/huishoudens/huishoudenssamenstelling-samengevat;geraadpleegd>
16-8-2016.

Voor bevolkingsontwikkeling en -prognose zie ook: <http://statline.cbs.nl/Statweb/dome/default.aspx>

Keuzevrijheid is een van de modewoorden van de afgelopen tien jaar. Waarbij die vrijheid in de praktijk betekent dat de toekomstige bewoners de geplande gipswandjes iets mogen verschuiven. Individualisme is, wat de nieuwbouw betreft, vooral een mythe. Geen mythe maar aantoonbaar is het feit dat een gemiddeld huishouden volgens het Nationaal Kompas Volksgezondheid nog maar 2,2 personen omvat.⁵ En een derde van alle huishoudens bestaat uit één persoon, tendens stijgend. Dat zijn studenten, de stage-generatie en *hipsters* maar ook een groeiend aantal oudere mensen. Wat moeten zij met het drie-slaapkamers-woonkamer-keuken huis van onze ontwikkelaars, dat dan ook nog ergens ver buiten de stad komt te staan? Om nog maar niet te spreken over vluchtelingen, een bevolkingsgroep die op deze arbitraire plekken nog sterker *ontheemd* zal raken.

Steeds meer mensen gaan in de stad wonen. Natuurlijk heeft dat zijn nadelen; in steden als London zijn die inmiddels overduidelijk. Omdat het wonen duur is, moeten mensen genoeg nemen met minder vierkante meter. Hoe je van de nood een inventieve én elegante deugd maakt, is te zien in Japanse ontwerpen. Alles is licht en variabel. Meubels worden echt weer *mobili*. Als woningen klein zijn, verandert niet alleen de inrichting, geeft

Maarten Hajer, hoofdcurator van de laatste IABR, terecht aan.⁶ Woonfuncties verplaatsen zich van de woning naar stedelijke ruimten. Het *Kaffeehaus* is weer terug, alleen heet het nu anders. 'Thuis' wordt ruimer. Hierover nadenken is *hip*, en vooral nuttig, niet het verder bouwen aan suburbia.

6 Boonstra, B.,
[The Next Economy](#): een
sneak preview met
Maarten Hajer,
hoofdcurator
IABR.
Op: ArchiNed,
22-2-2016 .

Échte keuzes Natuurlijk zijn niet alleen in Japan inspiraties op te doen. Onze eigen geschiedenis is er vol van. Bill Bryson vertelt een geschiedenis van het wonen door de lezer mee te nemen op een wandeling door de kamers van zijn eigen huis, een Engelse pastorie. In zijn verhaal komen we huizen zonder ramen tegen, vertrekken benoemd naar de tijd van de dag waarin ze gebruikt werden en kamers voor meerdere doeleinden tegelijk. Witold Rybczynski onderzoekt de betekenis van het woord 'comfort' door de eeuwen heen. We zien ruimten voor intimi en representatie, voor rust en genot, nostalgisch of nuchter. Sartres en De Beauvoirs hotelkamers komen voort uit het idee van de *service flats*, bedacht in de Sovjet-Unie. Ook in Engeland bestaan ze. Er zijn eindeloze mogelijkheden om te wonen.

Verder lezen? Bryson, B., Een huis vol. Een kleine geschiedenis van het dagelijks leven (2010) Amsterdam. Rybczynski, W., Home. A short History of an Idea (1986) New York. Beauvoir, S. de, De tweede sekse (1949) Parijs, (2008) Utrecht.

Thuis kan dus groter of kleiner dan de woning zijn. Het wonen zelf is zo belangrijk dat 'wonen' en 'leven' in het Engels hetzelfde woord zijn. Waarom moeten alle woningen eigenlijk de overbekende samenstelling van kamers hebben? Wat valt te denken van een woning met een aantal even grote vertrekken? Een huis zonder woonkamer? Met een ochtend- en een avondkamer? Toegegeven: er zijn andere aanzetten maar die blijven in de marge. Waarom nemen we toch voor het allergrootste deel die voorgekookte oplossingen als vanzelfsprekend aan? Een woning is meer dan een handelswaar. Wonen is te belangrijk om het aan onze ontwikkelaars over te laten.

Verschenen De Architect 10-2016. Tekst Andrea Prins.